

Т. Л. Груба, Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука (м. Рівне)

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ ПРОЕКТІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ

Груба Т. Л.

Використання методу проектів на уроках української мови в профільній школі

У статті представлено комплексний аналіз педагогічної, психологічної та методичної літератури з обраної теми, уточнено зміст поняття «метод проектів», визначено етапи та шляхи застосування методу проектів на уроках української мови в профільній школі. На основі аналізу й синтезу наукових студій автор доходить висновку, що в центрі проектного методу – суб'єктна поведінка учнів на основі діяльнісного підходу, основою для реалізації якого є раніше набуті старшокласниками навчально-предметні і соціокультурні знання, сформовані вміння і навички самостійно (або під керівництвом учителя-словесника) планувати власну навчальну діяльність, працювати з інформаційними джерелами, аналізувати й узагальнювати отриману інформацію, на її підставі генерувати ідеї та втілювати їх. Беручи до уваги всі проаналізовані етапи роботи над проектом, дослідниця виділяє чотири основних: підготовчий етап, етап розроблення, етап реалізації й етап контролю за здійсненою діяльністю. Як приклад реалізації методу проектів на уроках української мови в профільній школі наведено інтегрований проект «Сценарій документального фільму „Сторінками історії мого міста”». За класифікаційними ознаками це інтегрований, телекомунікаційний, груповий, довготривалий проект, що вимагає від учнів знань з української мови (жанрові особливості сценарію, топоніміку міста), зі світової історії, історії України і рідного краю зокрема, інформатики (побудова відеофрагменту), української літератури (висвітлення подій у художній літературі).

Ключові слова: метод проектів, профільна школа, інтегровані знання й навички, інтегрований проект, етапи роботи над проектом.

Грубая Т. Л.

Использование метода проектов на уроках украинского языка в профильной школе

В статье представлен комплексный анализ педагогической, психологической и методической литературы по выбранной теме, уточнено содержание понятия «метод проектов», определены этапы и пути применения

метода проектів на уроках українського мови в профільній школі. На основі аналізу і синтезу наукових досліджень автор приходить до висновку, що в центрі проектного методу – суб'єктне поведіння учасників на основі діяльнісного підходу, основою для реалізації якого є раніше набутий старшокласниками навчально-предметні і соціокультурні знання, сформовані вміння і навички самостійно (або під керівництвом вчителя-словесника) планувати свою навчальну діяльність, працювати з інформаційними джерелами, аналізувати і узагальнювати отриману інформацію, на її основі генерувати ідеї і реалізовувати їх. Приймаючи до уваги всі проаналізовані етапи роботи над проектом, автор виділяє чотири основні: підготовчий етап, етап розробки, етап реалізації і етап контролю за виконаною діяльністю. Як приклад реалізації методу проектів на уроках українського мови в профільній школі наведено інтегрований проект «Сценарій документального фільму „По сторінках історії мого міста”». За класифікаційними ознаками це інтегрований, телекомунікаційний, груповий, довготривалий проект, який вимагає від учасників знань з українського мови (жанрові особливості сценарію топоніміки міста), з історії, історії України і рідного краю зокрема, інформатики (створення відеофрагмента), української літератури (освітлення подій в художній літературі).

Ключові слова: метод проектів, профільна школа, інтегровані знання і навички, інтегрований проект, етапи роботи над проектом.

Одним з провідних напрямів професійного становлення особистості в умовах сьогодення є перехід до профільного навчання, що забезпечує виконання програми «Освіта (Україна ХХІ століття)», положень Національної доктрини розвитку освіти в Україні, Державних стандартів мовної освіти, навчально-виховних концепцій, зокрема концепцій когнітивної й комунікативної методики навчання української мови та концепції профільного навчання в старшій школі.

Уведення профільного рівня в старших класах дозволяє створити основу не лише для індивідуалізації та диференціації змісту навчання української мови та ефективного підготовки випускників загальноосвітніх закладів до ґрунтовного засвоєння програми вищих закладів освіти, але й забезпечує «формування комунікативної компетентності випускника профільної школи, що передбачає вміння вільно, комунікативно доречно користуватися українською мовою в різних життєвих ситуаціях, насамперед у подальшому професійному

спілкуванні, акумулювати в собі національні мовні традиції, комунікативну етику, поважати й шанувати мову свого народу» [8, с. 5].

Не викликає заперечень, що саме профільна диференціація в старших класах дозволяє апробувати ефективні форми і методи навчання і виховання, підтримувати й розвивати пізнавальні інтереси випускників, стимулювати їхнє професійне самовизначення [2, с. 77]. Одним із таких методів, що «становить сукупність навчально-пізнавальних дій, котрі дають змогу розв'язати певну проблему на основу творчого пошуку учнів, і передбачає презентацію одержаних результатів у вигляді конкретного навчального продукту» [5, с. 125], є метод проектів. Виконуючи проект, старшокласники вчаться здобувати інформацію з різних джерел, засвоювати та відтворювати її, застосовувати способи пізнавальної і творчої діяльності, через мову пізнавати світ, давати власну оцінку почутому або прочитаному. Отже, під час виконання проекту формується мовна особистість – «людина, що володіє виражальними багатствами мови, продукує її в різних життєвих ситуаціях і шанує її, дбає про її збереження й розвиток, відтак учень упродовж навчання в школі повинен стати такою особистістю» [7, с. 30].

Ефективність використання методу проектів під час вивчення окремих навчальних дисциплін розкрили у своїх працях Л. Варзацька, І. Лавриненко, В. Нищета, Н. Солодюк, Л. Чеховська, В. Шуляр та ін. («Українська мова» та «Українська література») тощо. У своїх працях науковці проаналізували стан розроблення проблеми, намагалися узагальнити погляди на тлумачення поняття «метод проектів», виділити види проектів і визначити шляхи реалізації кожного відповідно до окреслених у студіях завдань. Водночас слід зауважити, що попри значну, на перший погляд, кількість досліджень, присвячених проблемі використання методу проектів у навчально-виховному процесі, у сучасній лінгводидактиці не розкрито шляхи його застосування як засобу навчання української мови в профільній школі. Це й зумовило актуальність і вибір теми нашої розвідки.

Мета статті полягає в аналізі педагогічної, психологічної й методичної літератури з обраної проблеми, у визначенні шляхів застосування методу проектів на уроках української мови в профільній школі.

Аналіз наукової літератури дозволяє стверджувати, що дослідники неоднотайні у визначенні поняття «метод проектів», зокрема його потрактовують як:

– комплексний навчальний метод, що дозволяє індивідуалізувати навчальний процес, дає змогу учневі виявити самостійність у плануванні, організації та контролі своєї діяльності (Г. Селевко);

– сукупність прийомів, операцій задля оволодіння певною галуззю практичного або теоретичного знання, тією чи тією діяльністю; шлях пізнання спосіб організації процесу пізнання, спосіб досягнення дидактичної мети через детальне розроблення проблеми (технології), що повинна завершитися цілком реальним відчутним практичним результатом, оформленим відповідним способом (Є. Полат);

– систему навчання, за якої учні набувають знань і вмінь у процесі планування і виконання практичних завдань – проектів, що поступово ускладнюються (Л. Порохня).

Отже, у центрі проектного методу – суб'єктна поведінка учнів на основі діяльнісного підходу, основою для реалізації якого є раніше набуті старшокласниками навчально-предметні і соціокультурні знання, сформовані вміння і навички самостійно (або під керівництвом учителя-словесника) планувати власну навчальну діяльність, працювати з інформаційними джерелами, аналізувати й узагальнювати отриману інформацію, на її підставі генерувати ідеї та втілювати їх. Суттєвою перевагою цього методу під час реалізації інтегрованого навчання є те, що він дозволяє активізувати навчально-пошуковий процес, збільшує продуктивність учнів, передбачає самостійне вирішення певної проблеми, отже, «учень адаптує систему навчання до себе, до своїх здібностей, характеру, темпераменту, створюючи, по суті, свою методику навчання, так само, як і свою власну систему знань, умінь і навичок» [3, с. 129].

Логіка дослідження вимагає врахування критеріїв використання методу проектів на уроках української мови в старших класах, виділених Н. Солодюк: наявність значущої в дослідницькому, творчому плані проблеми, що потребує інтегрованих знань, дослідницького пошуку для її розв'язання; практична, теоретична, пізнавальна значущість передбачуваних результатів (випуск газети, альманаху тощо); структурування діяльності відповідно до класичних стадій проектування; використання дослідницьких методів (статистичних, спостережень тощо); визначення проблеми, завдань дослідження; висунення гіпотези, їх розв'язання; обговорення способів оформлення кінцевих результатів (презентацій, захистів тощо); можливість висунути нові проблеми дослідження; самостійна діяльність учнів (індивідуальна, парна, групова) [9].

Неоднотайними є і класифікаційні ознаки, за якими науковці виділяють види проектів. Зокрема, З. Бакум, О. Горошкіна, О. Киричук, Є. Полат, Н. Солодюк та ін. виокремлюють такі види проектів: за домінуютьною діяльністю (*дослідницькі, рольові, інформаційні, творчі, прикладні, практично-організаційні*); за кількістю навчальних предметів, знання з яких будуть необхідні для створення проекту (*монопредметні й інтегровані*); за кількістю учасників (*особистісні, парні, групові*), за тривалістю виконання (*міні-проекти, короткотермінові, тижневі, довготривалі*); за характером партнерських взаємодій між учасниками (*кооперативні, змагальні, конкурсні*).

Останнім часом у зв'язку з розвитком комп'ютерних технологій особливої актуальності набувають навчальні телекомунікаційні проекти, під якими розуміють спільну навчально-пізнавальну, дослідницьку, творчу діяльність учнів-партнерів, організовану на основі комп'ютерних комунікацій, об'єднану загальною проблемою, метою, зумовлену методами і способами розв'язання проблеми спрямовану на досягнення спільних результатів [1, с. 229 – 230]. Цілком поділяємо думку З. Бакум, що телекомунікаційні проекти мають переваги, оскільки між учасниками проекту та його організаторами завжди підтримується зв'язок і миттєвий обмін інформацією, проект може охоплювати значну територію, використовуються сучасні інформаційні

технології – додатковий стимул для залучення учнів до пошукової діяльності. Специфіка телекомунікаційних проектів полягає ще й у тому, що вони за своєю суттю є завжди міжпредметні, адже розв'язання проблеми, закладеної в кожному проекті, потребує інтегрованих знань.

Поділяємо думку дослідників (А. Конишева, О. Кучерук та ін.) про те, що реалізація цього методу передбачає використання широкого спектру проблемних, дослідницьких, пошукових методів, орієнтованих чітко на реальний практичний результат, значущий для кожного учня, який бере участь у розробленні проекту, а також розроблення проблеми цілісно з урахуванням різних чинників, умов її розв'язання й реалізації результатів. Зокрема, інформаційні проекти часто інтегруються в дослідницькі проекти і стають їх певною частиною, отже, в реальній практиці доводиться мати справу зі змішаними типами проектів [4, с. 73; 5, с. 125].

Структура методу проектів закономірно зумовила етапи роботи учнів над ним. Так, О. Горошкіна виділяє такі етапи: підготовчо-мотиваційний етап (визначення мети, завдань, вибір учасників проекту); етап планування (окреслення проблеми, вибір назви проекту, окреслення змісту й обсягу інформаційних джерел, розподіл завдань між студентами на етапах проектної діяльності) проходить у позаурочний час; етап вибору рішення (систематизація та узагальнення опрацьованої інформації, внесення коректив у план діяльності) проходить у позаурочний час; етап виконання проекту та оформлення його кінцевого продукту проходить у позаурочний час; рефлексивний етап (аналіз і самоаналіз учасниками проектної діяльності) проходить у позаурочний час; етап захисту (презентація проекту, творчий звіт, доповідь тощо; колективне оцінювання результатів кінцевого продукту). Захист проекту триває весь урок або займає частину відведеного на нього часу [2, с. 211].

З. Бакум у результаті апробації експериментального дослідження виділила такі етапи роботи над проектом: вихідний (вибір теми проекту, його типу, кількості учасників, виокремлення проблем, які важливо дослідити в межах окресленої тематики, формулювання запитань, створення ситуацій, що

сприятимуть визначенню проблем); етап розроблення (обговорення можливих методів дослідження, самостійний пошук інформації, створення схеми кінцевого результату, прийняття творчих рішень); етап реалізації проекту (інтегрування й акумулювання всієї інтеграції з урахуванням теми й мети, розробка аудіо-відеоряду проекту, підготовка наочно-графічного матеріалу, організація проміжних звітів, отриманих даних у групах на уроках); завершення проекту (колективне його обговорення, експертиза, висновки, а також презентація іншим учням) завершення проекту (колективне його обговорення, експертиза, висновки, а також презентація іншим учням) [1, с. 227].

Суголосні ці етапи з розробленою О. Кучерук орієнтовною моделлю використання методу проектів. Так, дослідниця виділяє усвідомлення проектного завдання до відповідної теми; поетапну роботу над проектом: творче опрацювання інформаційних текстів, аналіз матеріалу, опанування мовленнєвих штампів, узагальнення; захист проектів учнями; загальне обговорення проектів; рефлексія навчальної діяльності; підбиття підсумків навчальної роботи, оцінювання за номінаціями тощо [5, с. 127].

Беручи до уваги всі проаналізовані етапи роботи над проектом, виділимо чотири основних: підготовчий етап, етап розроблення, етап реалізації й етап контролю за здійсненою діяльністю.

Прикладом реалізації методу проектів на уроках української мови в профільній школі є інтегрований проект «Сценарій документального фільму „Сторінками історії мого міста”». За класифікаційними ознаками це інтегрований, телекомунікаційний, груповий, довготривалий проект. Вимагає від учнів знань з української мови (жанрові особливості сценарію, топоніміку міста), зі світової історії, історії України і рідного краю зокрема, інформатики (побудова відеофрагменту), української літератури (висвітлення подій у художній літературі).

Завдання проекту:

- сприяти засвоєнню учнями жанрових особливостей сценарію;

– активізувати дослідницькі вміння старшокласників шляхом визначення походження назв населених пунктів району (області), аналізу і систематизації інформації про події, що сталися в населеному пункті протягом певного проміжку часу;

– навчити учнів визначати вплив певних історичних подій на хід історії країни загалом, і регіону зокрема тощо.

Результатом проекту є сценарій документального фільму про події, що сталися в регіоні протягом Другої світової війни. Джерельною базою проекту стали спогади та інтерв'ю мешканців регіону, архівні дані, статті в періодичних виданнях і твори художньої літератури. Підготовка сценарію проводилася на уроках і в позаурочний час, що дозволяло всім учням і обирати групу, у якій вони хочуть працювати і завдання якої найбільш імпонують їхнім здібностям і вподобанням.

Кожен з етапів проекту мав свої особливості. Під час *підготовчого етапу* учні разом з учителем визначали мету й завдання проекту загалом і кожної групи зокрема, розподіл обов'язків між учасниками проекту (наприклад, літературознавці повинні опрацювати вибрані вчителем для аналізу художні твори; сценаристи – з'ясувати жанрові особливості сценарію; журналісти – взяти інтерв'ю в мешканців тощо); аналізували окреслені проблеми.

Мета *етапу розроблення* – збір інформації, її систематизація й узагальнення, уточнення плану діяльності, безпосереднє виконання проекту, його оформлення. Аналізуючи етапи підготовки проектів, В. Нищета рекомендує пильно стежити за логікою думок учнів, коригувати їхню розумову діяльність, тактовно виправляти помилки, не нав'язуючи своїх поглядів, висловлювати побажання, спрямовувати діяльність учнів, підводити до певних висновків, якщо висловлені погляди занадто прагматичні, продиктовані юнацьким максималізмом. Доцільно створювати умови, щоб у школярів виникало враження, ніби вони без сторонньої допомоги знаходять «правильні» шляхи, щоб учні почувалися розкуто, невимушено, говорили не те, що, на їх

думку, від них хочуть почути, а те, що дійсно думають, що продиктовано їхніми світоглядними позиціями [6].

Відповідальним для учнів є етап реалізації, бо передбачає узагальнення результатів виконання проекту; його публічний захист, а отже, вимагає від учнів акумуляції вмінь репрезентувати за нетривалий проміжок часу основну думку фільму – створити його трейлер, переглянувши який, учні і вчителів захотіли б ознайомитися з його сценарієм, розміщеним на шкільному сайті.

Етап контролю за здійсненою діяльністю вимагає від старшокласників колективного самоаналізу проекту, тобто з'ясування доцільності проведеної роботи.

Оцінювання проекту відбувалося за визначеними науковцями й учителями-словесниками критеріями: усвідомлення кожним учасником проекту значущості, актуальності висунутих проблем; коректність використовуваних методів дослідження; активність учасників проекту згідно з індивідуальними можливостями; колективний характер рішень, що приймаються; характер спілкування та взаємодопомоги учасників проекту; залучення знань з інших наук; доказовість рівень, уміння аргументувати свої думки.

Отже, метод проектів, на відміну від традиційних методів, не передбачає однакових настанов і вказівок для загальної роботи всіх учнів класу. Головна мета його використання в профільних класах – забезпечити переконливу мотивацію самостійної та колективної навчальної діяльності учнів, інтегрувати дисципліни різного профілю, сприяти формуванню пошукових умінь і навичок, нарешті – створити «ситуацію успіху» на уроці.

Література

1. **Бакум З. П.** Теоретико-методичні засади навчання фонетики української мови в гімназії : монографія / Зінаїда Павлівна Бакум. – Кривий Ріг : Видав. дім, 2008. – 338 с

2. **Горошкіна О. М.** Лінгводидактичні засади навчання української мови в старших класах природничо-математичного профілю : монографія / О.М. Горошкіна. – Луганськ : Альма-матер, 2004. – 362 с.
3. **Караман С. О.** Методика навчання української мови в гімназії : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / С. О. Караман. – К. : Ленвіт, 2000. – 272 с.
4. **Конишева А. В.** Современные методы обучения английскому языку / А.В. Конишева. – Мн. : ТетраСистемс, 2003. – 176 с.
5. **Кучерук О.** Методи навчання української мови в загальноосвітній школі : Словник-довідник / О.Кучерук. – Житомир : Вид-во «Рута», 2010. – 186 с.
6. **Нищета В. А.** Технологія життєтворчих проєктів на уроках української мови та літератури : [навч. посібник] / В. А. Нищета. – Х. : Основа, 2009. – 153 с.
7. **Пентилюк М.** Формування мовної особистості учня – важлива проблема сучасної лінгводидактики / М. Пентилюк // Проблеми формування мовної особистості учнів середніх загальноосвітніх закладів: зб. наук. праць. – Рівне : РЕГІ, 2006. – С. 29 – 34
8. **Пентилюк М.** Концепція когнітивної методики навчання української мови / М. Пентилюк, А. Нікітіна, О. Горошкіна // Дивослово. – 2004. –№ 8. – С. 5 – 9.
9. **Солодюк Н.** Використання методу проєктів у процесі засвоєння старшокласниками мовленнєвих відомостей / Н. Солодюк // Вісн. Луган. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка : Педагогічні науки. – 2009. –№ 4. – С. 71 – 77.

Gruba T. L.

Project Method Using at the Ukrainian Language Lessons in a Profession-Oriented School

Complex analysis of pedagogical, psychological and methodological literature on the chosen theme is represented in the article. The content of “the project method” notion is specified, the stages and ways of the project method use at the lessons of the Ukrainian Language in profession-oriented school are defined. In the centre of the

project method there is a subjective pupils' behaviour on the basis of activity approach, the basis for its implementation is substantive and socio-cultural knowledge and skills gained earlier, skills formed on their own (or under the supervision of a language and literature teacher) to plan their own learning activity, work with information sources, analyze and summarize the acquired information, on its basis generate ideas and implement them. Taking into account all the stages of the project, we distinguish basic four of them: the preparatory stage, the stage of development, the implementation stage and the stage of control over performed activities. An example of the method of projects implementation at the Ukrainian language lessons at the profession-oriented school is an integrated project of a documentary script "Through the history pages of my town". According to the classification features it is an integrated, telecommunication, group, long-term project. It requires from pupils knowledge in the Ukrainian language (genre features of the script, toponymy of the town), the world history, the history of Ukraine and a native land in particular, computer science (construction of the video), the Ukrainian literature (coverage of events in the literature).

Key words: the project method, the profession-oriented school, integrated knowledge and skills, the integrated project, the stages of work at the project.

Відомості про автора

Груба Таміла Леонідівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української мови та методик викладання Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука (м. Рівне).

Стаття надійшла до редакції 20.11.2015 р.

Прийнято до друку 19.12.2015 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Горошкіна О. М.